

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

- Z OBSAHU:
- A. DIVIČANOVÁ: Etnokultúrne zmeny na slovenských jazykových ostrovoch v Madarsku II.
 - R. STOLIČNÁ: Ludová kultúra Slovenska ako súčasť európskej kultúrnej identity: zásadné kontexty výrazu
 - L. FALTANOVÁ: Trhy a jarmoky: sociálno-ekonomicke väzby s lokálnou vidieckou spoločnosťou
 - D. LUTHER: Projekcia človeka vo fašiangových hrách
 - L. LAJCHA: Chvála masky
 - M. PARÍKOVÁ: Ethik des Ethnischen

Na obálke:

1. strana: Fašiangová maska obtočená povrieslami zo slamy. Omšenie, okr. Trenčín.
Z publikácie Slovenská vlastiveda II. Bratislava 1943. K článku D. Lutheru:
Projekcia človeka vo fašiangových hrách.
4. strana: Chorvátsky text na drevenom lopári. Z tvorby Viliama Pokorného, s ktorou sa predstavil na výstave Rec a drevo počas Festivalu chorvátskych piesní a tancov v r. 1991.
K článku Z. Beňuškovej: Význam chorvátskeho etnika pre formovanie miestnej kultúry v Devínskej Novej Vsi.

Dear Reader,

Slovenský národopis (Slovak Ethnology) is a quarterly with a long tradition, edited in the Slovak language by the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava, Slovakia. This review publishes papers from all spheres of Slovak folk culture, past and present, including minorities and Slovaks abroad. The journal's articles range from research on the folk culture of every region of Slovakia (folk architecture, arts and crafts, costumes and clothing, folktales, songs, customs, traditions, etc.) through information on activities of ethnological research centres and museums, archival materials, book reviews to theoretical and comparative analyses of topical issues. The most interesting studies are published in English, and all the articles in Slovak have extended English summaries.

As the only periodical specifically devoted to the comparative study of Slovak folk, *Slovenský národopis* deepens the understanding of folk cultures throughout the world.

By becoming a regular subscriber of *Slovenský národopis* you will help to support an authoritative review for everyone interested in Slovak folk culture.

Distributed by: Slovak Academic Press, Ltd.,
P. O. Box 57, Nám. Slobody 6
810 05 Bratislava
Slovakia

HLAVNÝ REDAKTOR
Milan Leščák

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA
Stanislav Brouček, Lubica Droppová, Božena Filová, Emília Horváthová, Václav Hrníčko,
Josef Jančář, Milan Kiripolský, Soňa Kovačevičová, Eva Krekovičová, Martin Mešša, Ján
Mjartan, Ján Podolák, Zora Rusnáková, Peter Salner, Miroslav Válka

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlíšené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vyniechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com
www.cejsh.icm.edu.pl
www.ceeol.de
www.mla.org
www.ulrichsweb.com
www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

ŠTUDIE

- D i v i č a n o v á, Anna: Etnokultúrne zmeny na slovenských jazykových ostrovoch v Maďarsku II..... 385
S t o l i č n á, Rastislava: Ludová kultúra Slovenska ako súčasť európskej kultúrnej identity: zásadné kontexty výrazu 402
F a l t a n o v á, Lubica: Trhy a jarmoky: sociálno-ekonomicke väzby s vidieckou lokálnou spoločnosťou 413
L u t h e r, Daniel: Projekcia človeka vo fašiangových hrách 428
L a j c h a, Ladislav: Chvála masky 444
P a r í k o v á, Magdaléna: Ethik des Ethnischen 465

DISKUSIA

- Rozhovor s Doc. Dr. Annou Divičanovou (Zora V a n o v i č o v á) 471

MATERIÁLY

- B e n ž a, Mojmír: Zasadací poriadok v kostole v prostredí Slovákov v Maďarsku 478
B e ň u š k o v á, Zuzana: Význam chorvátskeho etnika pre formovanie miestnej kultúry v Devínskej Novej Vsi 486

ROZHĽADY – SPRÁVY – GLOSY

- Životné jubileum PhDr. Kornélie Jakubíkovej, CSc. (Viera F e g l o v á) 495
K životnému jubileu Dr. Ondreja Krupu (Magdaléna P a r í k o v á) 498
Vedecký odkaz Václava Frolca (Juraj P o d o b a) 500
Medzinárodné pracovné stretnutie „Methodology and Methods of Oral History and Life Stories in Social Research“ (Hana H l ó š k o v á) 501
Grantový projekt Vedeckovýskumného ústavu regionalistiky pri PHPV Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici (Jolana D a r u l o v á) ... 503

RECENZIE – ANOTÁCIE

- Pamiatky a múzeá (Ján B o t í k) 505
J. Langer a kol.: Cesty po minulosti Oravy (Soňa Š v e c o v á) 506
Anotácie 508

OBSAH 42. ROČNÍKA

CONTENTS

STUDIEN

- D i v i č a n o v á, Anna: Ethno-cultural Changes in the Slovak Language Islands in Hungary II. 385
S t o l i č n á, Rastislava: The Folk Culture of Slovakia as Part of European Cultural Identity: basic Contexts of the Expression 402
F a l t a n o v á, Lubica: Markets and Fairs: Socio-Economic Links with Local Rural Society 413
L u t h e r, Daniel: Projection of the Person in Shrovetide Plays 428
L a j c h a, Ladislav: In Praise of Masks 444
P a r í k o v á, Magdaléna: The Ethics of the Ethnic 465

DISCUSSION

- A Conversation with Doc.Dr. Anna Divičanová (Zora V a n o v i č o v á) 471

MATERIALS

- B e n ž a, Mojmír: Sitting Order in Church among Slovaks in Hungary 478
B e ň u š k o v á, Zuzana: Significance of Croat Ethnic Group in the Forming the Local Culture in Devínska Nová Ves 486

HORIZONTS-NEWS-COMMENTS

- Life Jubilee of PhDr. Kornélia Jakubíková, CSc.
(Viera F e g l o v á) 495
Jubilee of Dr. Ondrej Krupa (Magdaléna P a r í-
k o v á) 498
Scientific Heritage of Václav Frolec (Juraj P o-
d o b a) 500
International Work-shop „Methodology and
Methods of Oral History and Life Stories in
Social Research” (Hana H l ô š k o v á) 501

Grant Project of Research Institute of Regiona-
listics, Matej Bel's University in Banská Bystrica (Jolana D a r u l o v á) 503

BOOK REVIEWS-ANNOTATIONS

CONTENTS OF 42th VOLUME

ĽUDOVÁ KULTÚRA SLOVENSKA AKO SÚČASŤ EURÓPSKEJ KULTÚRNEJ IDENTITY: ZÁSADNÉ KONTEXTY VÝRAZU

RASTISLAVA STOLIČNÁ

PhDr. Rastislava Stoličná, CSc.

Ústav etnológie SAV, Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava, Slovakia.

To understand the character of the cultural identity of Europe, it is also necessary to explain the importance of the varied range of expressions of the folk cultures of individual nations. In this paper, the author interprets the character of the folk culture of Slovakia from the point of view of wider, geographical, ethnic, colonizing, religious, territorial-administrative and migrational connections, which place it in the context of the common European culture and civilization.

V rokoch 1994-1996 sa bude na pôde Ústavu etnológie SAV riešiť grantový projekt: *Tra- dičná ľudová kultúra v interetnických súvislostiach /Príspevok k európskej kultúrnej regio- nalistike/*.

Počas jeho trojročného riešenia sa bude tím vedeckých pracovníkov usilovať o vysvetlenie významu slovenskej ľudovej kultúry v rámci európskeho priestoru, a to v oveľa širších kontextoch, ako sme boli doposiaľ zvyknutí. K takto stanovenému cieľu nás priviedli predovšetkým výsledky dvoch veľkých etnologických prác, Etnografického atlasu Slovenska (EAS) a Encyklopédie ľudovej kultúry Slovenska, ktoré na pôde ústavu vznikli v nedávnych rokoch. Ich výsledky totiž ukazujú, že impulzy vzniku, stability a rozpadu tradícií sú podmieňované mnohorakými faktormi a kontextami, ktoré väčšinou presahujú rámec ľudo- vej kultúry a majú širšie geografické, etnické, kultúrne, konfesionálne, hospodársko-so- ciálne, územno-správne a ďalšie súvislosti. Výsledkom projektu by malo byť v prvých dvoch rokoch vypracovanie série analytických štúdií z rôznych tematických okruhov, ktoré by mali detailnejšie osvetliť mechanizmy, ktorými sa vytvárali a vyvíjali kultúrne modely v tra- dičnej kultúre. V treťom roku riešenia úlohy by mal tím riešiteľov pristúpiť k vytvoreniu syntetizujúcej práce o ľudovej kultúre Slovenska ako integrálnej súčasti kultúrnej identity Európy. Táto práca by mala byť aj logickým zavŕšením snáh jednej generácie slovenských etnológov, ktorí sa podieľali na koncepciách i výraze oboch základných prác slovenskej etnológie, teda EAS a Encyklopédie ľudovej kultúry Slovenska.

Vstupom k takto poňatej problematike je príspevok o zásadných kontextoch, ktoré sa podieľali na vytváraní charakteru ľudovej kultúry na Slovensku. Ich vyabstrahovanie bolo možné len na základe najnovších etnologických prác, ktoré riešili výskum ľudovej kultúry rôznymi metódami, ale komplexne. Treba ich prirodzene chápať ako základnú osnovu, kto-

rá bude ďalšími výskumami detailnejšie rozpracovaná a v jednotlivých tematických okruhoch modifikovaná.

Geografické a klimatické kontexty

Územie Slovenska patrí do dvoch veľkých európskych geografických oblastí. Nížinná oblasť súvisí s panónsko-potiskou zónou a zasahuje aj oblasti Moravy, Rakúska, Maďarska, Srbska a Chorvátska. V rámci Európy patrí k najstarším kultúrnym oblastiam, osídleným od paleolitu. Priaznivé pôdne a klimatické podmienky tu boli určujúce pre ustálenie mnohých kultúrnych javov. Evidentné je to najmä v spôsoboch hospodárenia a v artefaktoch materiálnej kultúry. Suchá a teplá klíma umožňovala pestovať náročné obilníny a technické plodiny, vinič a širokú škálu zeleniny a ovocia. Nížinný typ polnohospodárstva umožňoval formy hospodárenia na veľkých pozemkoch a zavádzanie stále progresívnejších a výkonnejších polnohospodárskych nástrojov a strojov. Dostatok krmovín podporoval intenzívny chov hospodárskych zvierat. Preto v tejto oblasti možno konštatovať pomerne vysoký štandard stravovania, bývania a odievania. Teplejšia klíma a prírodné prostredie podmienili aj materiál odevu a stavieb. Pre túto oblasť je typický ľahký plátený odev, postačujúci takmer po celý rok a hlinená ľudová architektúra (EAS 1990: 102-104).

Väčšina územia Slovenska má horský a podhorský charakter a súvisí s karpatskou geografickou zónou, ktorá zasahuje aj Moravu, Poľsku, Ukrajinu a Balkánsky polostrov. Drsnnejšie klimatické podmienky a horšie pôdne danosti tejto oblasti výrazne ovplyvnili aj charakter ľudovej kultúry. Hospodárstvo sa tu mohlo zameriť len na pestovanie menej náročných plodín a na extenzívny chov hospodárskych zvierat. Nižšia výnosnosť hospodárstva horských oblastí stimulovala ľudí k hľadaniu ďalších zdrojov obživy. Umožňovalo to najmä prírodné bohatstvo, ktoré tu predurčilo vznik drevárstva, baníctva, domáckej výroby, pasierstva a pod. Geografické podmienky ovplyvnili aj výber používaných materiálov. Ľudový odev sa tu zhotovoval z teplejších prírodných materiálov, na zimu najmä z ovčieho súkna a kožušín, na leto z konopného alebo ľanového plátna. Pri stavbe domov prevládal drevený materiál (EAS 1990:102-104).

Je samozrejmé, že počas stáročí sa priama závislosť ľudovej kultúry a geografického prostredia neustále oslabovala, je však preukazná ešte v súčasnosti. Pokladá sa preto za jeden z primárnych faktorov, ktoré ovplyvnili charakter pôvodnej rolnickej kultúry, vychádzajúcej z agrárneho myslenia, ktorého podstatou bolo striedanie ročných období, prírodných cyklov, rešpektovanie kozmického poriadku a períođ života človeka. Duchovný a rituálny rozmer tejto kultúry výrazne zasahoval do pracovnej činnosti človeka a bol zameraný najmä na jej prosperitu. Tento starý kultúrny základ nachádzame u všetkých európskych národov (Frolec 1992:ll-22).

Proces osídlenia a etnické kontexty

Archeologické pramene i historické správy dokladajú v Karpatskej kotline vetvu západných Slovanov od 5. stor. n.l. Osídlenie je doložené najmä v nížinných oblastiach Slovenska s hlavným zamiestnaním zameraným na pestovanie plodín a chov zvierat. Pomerne vyspelá forma polnohospodárstva a remesiel, podmienili postupne väčšiu koncentráciu obyvateľstva a vytváranie kultúrnych a výrobných centier. Tento proces bol dovršený v 9. stor. vznikom prvého štátneho útvaru Slovanov v strednej Európe, Veľkomoravskou ríšou, ktorej centrá ležali na južnej Morave a na juhozápadnom Slovensku. Bohaté archeologické nálezy svedčia o častom kontakte s kultúrnym prostredím západnej Európy, Byzancie, o an-

tických tradíciách, aj orientálnych vplyvov. Odzrkadlilo sa to najmä v charaktere svetskej i cirkevnej architektúry a vo vysokej úrovni šperkárstva a zlatníctva. Rozvinuté bolo hutníctvo, kováčstvo, hrnčiarstvo, sklárstvo, tesárstvo, textilná výroba a ďalšie odvetvia remesiel (Beranová 1988:84-139, Dejiny Slovenska I.1978: 202-214).

Slovanské obyvateľstvo sa po prvýkrát dostalo do kontaktu s výrazne odlišným etnikom, starými Maďarmi, na konci 9. stor., kedy začali tieto kočovné kmene útočiť na územia Veľkej Moravy. Príchod Maďarov neboli taký podstatný z hľadiska kultúry týchto území, ako bol dôležitý z politického hľadiska. Podrobenej územie bolo pridelené k novému štátnemu útvaru, k uhorskému štátu. Pri výmene kultúrneho majetku týchto etník boli Maďari skôr recepčným činiteľom, a to najmä v širokej oblasti stabilizovanej roľníckej kultúry. Od 10. stor. žije maďarské a slovenské etnikum na južnom Slovensku vedľa seba v kultúrnej symbioze (Kučera 1974: 55-58). Komparácia etnologických materiálov dokladá, že znaky etnicity sú preukazné len na ľudovom názvosloví jednotlivých, najmä neroľníckych javov kultúry. Kultúra v kontaktných oblastiach Slovenska a Maďarska je spoločná a sformovala sa predovšetkým vplyvom geografického prostredia a s ním súvisiacich foriem hospodárenia a spôsobu života.

Vývin Slovenska na prelome 1. a 2. tisícročia rozhodne nebol homogénny. Rýchlejšie sa vyvíjali úrodné časti južného Slovenska, než prevažná časť hornatého stredného a severného Slovenska. Tieto kraje sa k uhorskému štátu pričleňovali až neskoršou kolonizáciou. Uhorskí panovníci postupne darovali tieto územia do majetku cirkvi a svetských zemepánov, ktorí na nich usadzovali prevažne domáce, slovenské obyvateľstvo, s ktorým sem prenikali aj prvky stabilizovanej roľníckej kultúry. S pribúdaním šľachty a kléru narastal však dopyt po poddanských silách, ktorý vyústil v polovici 12. stor. v povolávaní cudzích kolonistov. Príslušníci prvej vlny tejto kolonizácie sa grupovali prevažne z nemeckých krajín a priniesli so sebou nové trendy, ktoré veľmi výrazne zasiahli do charakteru miest a vidieka na Slovensku. V rámci tejto kolonizácie sa na naše územie k pôvodnému slovenskému a maďarskému etniku pristahovalo ďalšie, nemecké etnikum. Prinieslo a uplatnilo u nás dokonalejšie formy hospodárenia, obchodu, baníctva, umenia, ale najmä udomácnilo nový právny systém. Prví nemeckí kolonisti sa najskôr usadzovali v najrozvinutejších poľnohospodárskych, obchodných a banských oblastiach v okolí Bratislavu, Trnavy a v Banskej Štiavnicki. Začiatkom 13. storočia prichádzali ďalší Nemci, z ktorých časť sa usadila na Spiši. Tretia a najpočetnejšia vetva kolonistov z Nemecka sa usadila po tatárskom vpáde, v druhej polovici 13. a začiatkom 14. storočia. Títo obyvatelia pochádzali z hornonemeckých oblastí a Sliezska a nazývali sa hospites-hostia, alebo boli označovaní etnickou príslušnosťou: Saxones, Teutonici, neskôr Deutchen, Bayern, Swaben a pod.

Zásluhou nemeckých presídľencov sa u nás rozšírilo hlbinné dolovanie zlata, striebra a medi v Banskej Štiavnicki, Kremnici, Gelnici, Starých Horách a ďalších strediskách. Z významných regionálnych centier sa na základe udelenia výsad podľa nemeckého práva stali mestá, porovnatelne so stredovekými mestami Európy (v roku 1238 Trnava, Banská Štiavnica, Krupina a Zvolen, 1248 Nitra, 1269 Kežmarok, 1271 spišské mestá, 1291 Bratislava, 1320 Bardejov atď.). Mestá na základe udelených výsad mali správnu a súdnu autonómiu a boli podriadené priamo panovníkovi. V poslednej tretine 13. stor. sa na Spiši a v 14. stor. aj inde, objavil nemecký fenomén aj na vidieku. Išlo o dosídľovanie redšie obývaných oblastí na zásadách nemeckého dedinského práva. Jeho všeobecnou zásadou bolo, že zemepán poveril jedného z nemeckých hostí dosídlením alebo založením novej dediny, za čo dostal dedičné richtárstvo – šoltýstvo, tzv. škultéciu. Všetko obyvateľstvo takýchto dedín dostalo dedičnú časť pôdy, s ktorou mohlo voľne disponovať. Oproti obyvateľom starších dedín, ktorí žili na zvykovom práve a nemali dispozičné právo s pôdou, to bol úžasný pok-

rok. Preto sa nemecké dedinské právo rýchlo šírilo do ostatných riedko obývaných oblastí stredného a severného Slovenska a na nemecké právo, umožňujúce väčšiu zainteresovanosť roľníkov na polnohospodárskej produkcií, postupne prechádzali i mnohé pôvodné čisto slovenské dediny.

Už v 14. stor. sa na Slovensku vytvorili tri väčšie nemecké enklávy. V prvom rade to bola Bratislava a jej okolie s južnými časťami Malých Karpát, ďalej oblasť Nitry a Kremnice a tretiu oblasť tvoril stredný a dolný Spiš. Nemeckým ostrovom bola aj Banská Štiavnica a čiastočne aj Banská Bystrica. Nemecká etnicita prevládala aj vo všetkých významných mestách Slovenska. Mestá v 13.-14. stor. boli dvoj i trojjazyčné, nemecko-slovenské, resp. slovensko-nemecko-maďarské. Nemci na Slovensku svojou súdržnosťou a ekonomickej silou tvorili najbohatšiu časť obyvateľstva väčších miest. Ovládali mestskú administratívnu, súdnictvo, obchod, remeselnú výrobu a cechy, školstvo atď. Priniesli k nám vyspelú gotickú kultúru, ktorá sa odzrkadlila najmä na množstve gotických stavieb a iných pamiatkach na Slovensku. V dedinskem prostredí sa mimo enkláv nemecké obyvateľstvo rýchlejšie slovakizovalo.

Nemecký fenomén zanechal aj v našej ľudovej kultúre výrazné pamiatky, ktoré sú dodnes evidentné na množstve zludovelych názvov nemeckého pôvodu. Nemeckou terminológiou oplýva najmä oblasť výroby, pracovných nástrojov a náradia, ale veľa názvov možno nájsť aj v nomenklatúre domu, kroja, stravy a pod. V období reformácie v 16. stor. našli na západnom Slovensku útočisko aj habáni, ktorí sa zaslúžili najmä o rozvoj výroby majoliky. Táto výroba reprezentuje Slovensko vo forme výrobkov modranskej dielne, ktorá je pokračovateľkou týchto tradícií. Nemecká kolonizácia bola dovršená začiatkom 19. stor., kedy sa ešte do oblasti Spiša prisťahovali desiatky rodín z Würtenberska (Beňko 1990:10-II).

Obdobie najsilnejšieho prúdenia kultúrnych vplyvov zo západnej Európy bolo dôležitým medzníkom vo vývoji ľudovej kultúry obdobia stredoveku. Dalo základ jej tradičným formám predindustriálneho obdobia. Ekonomické zmeny, označované ako stredoveká technická revolúcia, sa prejavili aj na Slovensku v spôsobe trojpoľného hospodárenia, v zavádzaní výkonnejších polozelezných pluhov, v organizácii dedinského dvora i v celkovom vzhlade polnohospodárskych osád. V tomto období tiež kryštalizoval pôdorysný vývin dedinského domu. Vedľa oficiálnej šľachtickej kultúry sa ohlasovala kultúra meštianska, vedľa tradičnej roľníckej kultúry vznikla osobitá kultúra mestských remeselníkov, obchodníkov i mestskej chudoby (Frolec 1992:II-22).

Ďalšou fázou dosídľovania Slovenska, ktorá významne zasiahla do charakteru ľudovej kultúry, bola kolonizácia na základe tzv. valaského práva. Boli to právne zvyklosti a normy, ktoré platili pri dosídľovaní najsevernejších pustých oblastí krajiny pozdĺž hranice Uhorska a Poľska v 14. – 17. storočí. Pôvodným nositeľom mena Valasi bolo východorománske etnikum pochádzajúce z územia Sedmohradská, ležiaceho na oblúku východných Karpát v Rumunsku. Valasi žili polonomádskym spôsobom života a chovali odolný vysokohorský dobytok. Hlásili sa k pravoslávnej cirkvi. Toto etnikum malo svoje vlastné zvykové právo, ktorého základom bola povinnosť každoročne odovzdáť určitú dávku z chovaných zvierat. V súvislosti s hľadaním nových pastvísk a lepších životných podmienok sa na prelome 13. a 14. stor. začali Valasi stáhať do severných oblastí Karpát. Začiatkom 14. stor. si valaský spôsob života postupne osvojila časť obyvateľstva dnešnej Ukrajiny a postupne táto vlna prenikla aj na územie severovýchodného Slovenska. Cestou na Slovensko sa už valaskí chovatelia dobytka etnicky zmiešali, preto v súdobých prameňoch môžeme nájsť ich rôzne označenia, napr. Olahi, Valachi, Rutheni, Valechi seu Rutheni.

Na Slovensku sa ovce chovali dlhé stáročia, bol to však chov nížinného typu, pri ktorom sa zvieratá na zimu ustajňovali. Valasi chovali odolné druhy oviec, ktoré v provizórnych priestoroch dokázali prečkať zimu priamo na pastviskách. Okrem oviec chovali aj kone,

ošípané a kozy. Valasi boli prijímaní na majetky feudálov a boli im udeľované výsady v súlade s valaským právom. Spočiatku sa usadzovali aj v starších dedinách, často na hraničiach jednotlivých panstiev, kde vykonávali aj strážnu službu v prospech svojich nových zemepánov. Od polovice 14. stor. už zakladali vlastné, nové dediny. Dosídlovanie valaskou kolonizáciou postupovalo od východu na západ pozdĺž severnej hranice Slovenska. Postupne sa k nemu pripojili aj Slováci z južnejších oblastí, ktorí si osvojili valaský spôsob chovu oviec a dobytka. Popri Valachoch, Rusinoch a Poliakoch tvorili Slováci začiatkom 15. stor. už druhú najpočetnejšiu etnickú skupinu valachov. S tým súviselo aj vierovyznanie. Východný rítus, ktorý sem priniesli pôvodní Valasi a Rusíni, sa na západ od oblasti Spiša už neprejavil. Na severnej strane Karpát v Poľsku prebiehal súbežne ten istý proces dosídlovania. V tom čase bola v Karpatoch značná migrácia ľudí. Pomenovanie valach postupne strácalo etnický význam a označovalo chovateľov valaského dobytka. Valaské osídlenie postúpilo až na severozápadné Slovensko, do oblasti Trenčína a odtiaľ ešte zasiahlo územie severovýchodnej Moravy, ktoré sa dodnes nazýva Valašskom.

Právne zvyklosti valachov boli u nás postupne modifikované a upravené. Výška dávky zvierat závisela predovšetkým od zemepána. Valasi na určitom území, spravidla na hradnom panstve, podliehali v súdnych sporoch v prvej inštancii vlastnému volenému vojvodovi. V každej valaskej dedine dostal jej zakladateľ – šoltýs od daní osloboodenú valchu na spracovanie ovčej vlny, pílu a krčmu a ostatní osadníci boli na 6-20 rokov oslobodení od dávok. V 16.-17. stor. chovali valasi na Slovensku tisíce oviec, ktorých hlavným produkтом bolo mlieko a z neho vyrábané špeciálne výrobky. Ďalšou surovinou bola vlna upravovaná na súkno, potrebná na odev, ktorý bol typický pre obyvateľstvo horských oblastí. Veľká časť produkcie valachov sa predávala na miestnych trhoch a od 15. stor. sa exportovala aj na západoeurópske trhy (Beňko 1991: 7-9).

Valasi žijúci v horských oblastiach Slovenska obohatili ľudovú kultúru o mnohé prvky, ktoré prežili až do 20. storočia. V oblasti sociálnej kultúry zaviedli niektoré špecifické prejavy vyplývajúce z organizácie chovu zvierat vo velkých stádach. Vznikali pasienkové spoločenstvá, valaské spolky a iné sociálno-právne zoskupenia, fungujúce na prežívajúcim zvykovom valaskom práve. V rámci hospodárenia zameraného na produkciu ovčieho mlieka vznikla početná skupina špecialistov, ktorí viedli chovy a mali znalosti o výrobe technologicky náročnejších výrobkov, ako boli parené a údené ovčie syry. S touto profesiou súvisel i výskyt špecializovaných pastierskych stavieb a zariadení. Do ľudového, najmä mužského odevu horských oblastí pastierska kultúra vniesla prvky vyplývajúce z jeho pracovnej funkcie. Pastierstvo ako hlavné zamestnanie značného počtu obyvateľstva vytlačilo pečať aj do duchovnej a umeleckej zložky ľudovej kultúry. Práve v týchto oblastiach pretrvali najdlhšie poverové predstavy a obyčaje spojené s chovom zvierat. Osobité prejavy tu malo napr. rezbárstvo a mosadzny šperk. Valaská pastierska motivika prevrstvená s biblickým príbehom je tu častá v mnohých ľudových hráčach a koledách. Pastierstvo podmienilo i vznik typologicky rozmanitých vzdúchozvučných hudobných nástrojov, ktoré sú i v európskom kontexte unikátné. Aj v ľudových hudbách a ľudových tancoch týchto oblastí dominovali v repertoároch pastiersko-valaské a zbojnícke nápevy a motívy. Valaská kultúra obohatila i slovenskú lexiku o mnohé nové slová a miestopisné názvy, napr. bača, žinčica, geleta, strunga, salaš, klag, Magura, Grúň (EAS, 1990, 20-2, 44-5, 77-82, 90, 92, 98).

Je zaujímavé, že práve charakteristické prvky valaskej, teda importovanej kultúry sa stali symbolom slovenskej ľudovej kultúry ako celku a v mnohom zastreli staršie roľnicke prvky našej kultúry. Zároveň je však potrebné konštatovať, že spôsob života v pastierskych dedinách prispel k petrifikovaniu mnohých archaických prvkov. Ešte v prvej polovici 20. stor. tu bola oproti iným dedinám veľmi nízka úroveň roľnickej práce, bývania, hygieny

a pod. Práve v týchto pastierskych dedinách najdlhšie prežívali stredoveké prvky kultúry a civilizačné nivelačné prúdy do nich prenikali veľmi pomaly. Bolo to zvyčajne zapričinené aj odľahlosťou dedín od centier a zlou komunikáciou so širším okolím.

Poslednou cudzou etnickou kolonizáciou väčšieho rozsahu bol príchod Chorvátov v 16. storočí. Ich osídlovanie bolo súčasťou širšej migrácie, ktorá zasahovala i na územie Maďarska a Rakúska. Hlavnou príčinou odchodu Chorvátov z vlasti bol vrchnostou organizovaný odchod najmä roľníckeho obyvateľstva z oblastí, ktoré ohrozovala turecká expanzia. Chorváti sa usadzovali už v existujúcich sídliskách, predovšetkým na juhovýchodnom Slovensku. Nevytvorili však kompaktnejšiu etnickú oblasť. Vzhľadom ku kultúrnej i jazykovej príbuznosti so slovenským etnikom došlo k pomerne skorej asimilácii vo väčšine kultúrnych prejavov, hoci svoje osobité prvky si ich potomkovia zachovávajú dodnes (Encyklopédia Slovenska II.1978:418).

Turecká okupácia Balkánu a veľkej časti Uhorska priniesla aj dotyk Slovenska s kultúrou Orientu. Po roku 1526, kedy boli uhorské vojská porazené, začal sa priamy 150 ročný kontakt južných častí Slovenska s tureckou ríšou, ktorý zanechal svoje stopy aj v ľudovej kultúre. Jeho ohlasy sú zreteľné najmä vo folklórnej tvorbe. Prostredníctvom tureckého vplyvu sa na naše územie dostali aj neznáme potraviny, ako napr. káva a pohánka, orientálne korenia i jemne tkané látky s novými vzormi, ktoré sa rýchlo uplatnili tak v mestskej ako aj vidieckej kultúre (Kopčan, Krajčovičová 1983:5-7).

Náboženské kontexty

Slovanské kmene sa na našom území stretli s kresťanskými misiami už v 7. storočí. Misie sem boli vysielané z oboch kresťanských centier, z Ríma i z Konstantinopolu, ktoré podmienili rozdelenie kresťanstva na západný variant – katolicizmus a východný variant – pravoslávie. Pre územie Slovenska mala zásadný význam byzantská misia Konštantína a Metoda v roku 863, ktorí prišli na Veľkú Moravu a položili základy slovanského písma a literatúry. V ďalšom historickom vývine, keď sa Slovensko stalo súčasťou Uhorska, na väčšine územia prevládol západný variant kresťanstva, ku ktorému sa priklonili uhorskí panovníci. V oblasti východného Slovenska však značná časť obyvateľstva vyznávala grécku ortodoxnú cirkev – pravoslávie. Uhorskí panovníci tento stav dlho tolerovali napriek úsiliu Ríma o unionistické tendencie v cirkvi. Toto úsilie dosiahlo výraznejšie úspechy až v 16.-17. stor., kedy sa pod vplyvom rímskokatolíckeho centra dostal väčší počet obyvateľstva našich východných oblastí a vznikla tzv. gréckokatolícka cirkev. Napriek tomu si však v oblasti severovýchodného Slovenska mnohé dediny, osídlené najmä valaským obyvateľstvom, udržali pravoslávnu vieru. Na východnom Slovensku tak popri sebe koexistovali viaceré náboženstvá: rímskokatolícke, gréckokatolícke, pravoslávne a veľké zastúpenie tu mal aj judaizmus, pretože v tejto oblasti bola najväčšia koncentrácia židovského etnika na Slovensku (Encyklopédia Slovenska III.1979:239, Büchler 1990:128-132).

Dalším variantom kresťanstva, ktorý zasiahol do kultúrno-historického vývinu Slovenska, bol protestantizmus. Vznikol v 16. stor. ako súčasť hnutia reformácie cirkvi. Hnutie prijali široké vrstvy obyvateľstva západnej, severnej i strednej Európy. Z reformácie vzišli viaceré protestantské smery. Na Slovensku sa ujala najmä luteránska reformácia a v južných oblastiach, najmä u maďarského etnika, bol rozšírený kalvinizmus. Po počiatocnej tolerancii Habsburgovcov voči reformácii sa protestantizmus na Slovensku natoľko rozšíril, že nadobudol prevahu. Po vyhnaniu Turkov z Uhorska, v 17. stor. sa politika začala orientovať na boj proti protestantizmu a tzv. protireformácia zdecimovala protestantské hnutie v celom Uhorsku. Až v roku 1781 bolo luteránske a kalvínske náboženstvo uznané Tolerančným

patentom za štátne náboženstvo. V tej dobe sa k nemu na Slovensku hlásila asi pätna obyvateľstva. Pre rozvoj kultúry Slovenska malo však toto náboženstvo obrovský význam, pretože evanjelici podporovali vzdelávanie čo najširšieho okruhu ľudu, zdôrazňovali potrebu literatúry v národnom jazyku a boli v priamom kontakte s hlavnými prúdmi európskeho kultúrneho vývoja. Zároveň sa u nich vytvoril silný pocit spolupatričnosti a súdržnosti, čo je z hľadiska ich menšinového postavenia pochopiteľné (Encyklopédia Slovenska IV. 1980: 563-4, Daniel 1991: 17-18).

Kresťanstvo a jeho jednotlivé smery silne pôsobili na vývin a charakter ľudovej kultúry. Proces christianizácie vniesol a fixoval v nej prvky vychádzajúce z cirkevných nariadení, vierouky a z kresťanskej symboliky. Najsilnejšie sa to prejavilo v oblasti duchovnej kultúry, a to v rodinnom aj v kalendárnom zvykoslovnom systéme. Cirkev prispôsobila niektoré termíny najväčších sviatkov tradičným pôvodným oslavám viažúcim sa k zimnému alebo letnému slnovratu či dňom jarnej a jesennej rovnodenosti. Zároveň do nich vniesla nadetnický charakter, vlastný kresťanskej ideológii. Do rodinných obradov bol zavedený povinný cirkevný krst, birmovka alebo konfirmácia, svadba a pohreb. Do kalendárneho obradového cyklu zaviedla cirkev oslavy Vianoc, Veľkej noci, Turíca, hodov, predpisala pôsty a ďalšie prvky, ktoré súvisia s kresťanskou vierou. Vzájomným pôsobením roľníckej kultúry a kresťanskej náboženskej kultúry vznikol postupne v ľudovej tradícii ďalší kultúrny systém s inštitucionalizovanými prvками. Ich obecným rysom bola symbióza pohan-ských a kresťanských prvkov a prepojenie svetského, profánneho s náboženským, sakrálnym svetom (Frolec 1992:11-22).

Náboženská pestrosť Slovenska prinášala aj širokú škálu a regionálnu variabilitu v mnohých prejavoch ľudovej kultúry. Výrazne sa to prejavilo najmä v oblasti východného Slovenska, kde formálne i funkčnú stránku mnohých zvykov a obyčajov ovplyvnil výrazný vplyv východného kresťanstva, ktoré malo sklon k mystike, ako aj samotné posunutie cirkevného kalendára oproti katolíckemu o 13 dní. V tejto oblasti sa najviac fixovali prvky starého poverového systému, ako napr. kult mŕtvych a vody. Boli tu rozvinuté chorovodné formy hier, typické pre východoeurópsku kultúrnu zónu a zachovali sa najbohatšie komplexy svadobného obradu na Slovensku. Dlho tu tiež prežíval tradičný patriarchálny rodinný systém. Na druhej strane na východnom Slovensku absentovali niektoré prvky vychádzajúce zo západnej kresťanskej tradície, napr. sviatok Lucie v kalendári svätcov (EAS 1990: 71-82, 94).

Aj racionálne protestantské vierovyznanie ovplyvnilo viaceré kultúrne javy. V ľudovom odevе to bol cieľne menší dekorativizmus, napr. vo výšivkách. V obyčajach absentovali mnohé archaické prejavy a niektoré zvyky sa vykonávali v iných termínoch ako u katolíkov, napr. stavanie májového stromu na Turíce. Ždá sa, že práve protestantizmus a pôsobenie banských a obchodným centier s nemeckým etnikom podmienili zánik mnohých pôvodných roľníckych obyčají prosperitno-ochranného charakteru (EAS 1990: 80-1,89).

Zvláštnu kategóriu ľudí medzi protestantmi tvorila drobná šľachta, zemania, ktorí si dlho zachovávali politickú i náboženskú nezávislosť. Zemianske rodiny prispeli najmä na Liptove, na Orave a v Turci ku kultivovaniu miestnych tradícií a boli sprostredkovateľmi nových civilizačných trendov. Mnohé zemianske a protestantské rodiny sa podielali na procese národného obrodenia Slovákov v 19. stor. a prispeli k prežitíu a kultivovaniu slovenského jazyka a literatúry (Encyklopédia Slovenska VI 1982: 557-8).

Administrativne kontexty

V rámci Uhorska netvorilo Slovensko osobitný administratívny celok. Jeho územná organizácia sa utvárala v zhode s celouhorským vývinom. V prvých troch storočiach exis-

tencie Uhorska sa krajina delila na komitáty, vyššie územno-správne celky v rámci hradného zriadenia. Ich pôvod treba hľadať ešte v pôvodnom slovanskom a východofranckom prostredí. Komitáty, na čele ktorých stál župan, plnili súdnu, hospodársku a vojenskú funkciu. Královské majetky, ktoré boli ich základom, sa neustále zmenšovali donáciami v prospech svetských a cirkevných vlastníkov. Rozdávanie pôdy i celých komitátov dosiahlo najväčší rozsah za Ondreja II. v prvej polovici 13. storocia. Preto sa komitáty postupne začali meniť na ustanovizne stavovskej samosprávy, tzv. stolice. Právomoci stoličných orgánov sa týkali všetkých oblastí verejného života a vzťahovali sa na všetko obyvateľstvo s výnimkou vyššej šľachty a výsadných území slobodných královských a banských miest. Na čele stolice stál župan menovaný kráľom a ďalší funkcionári. Stolice hrali dôležitú úlohu a až do reformiem Márie Terézie mali úplnú moc pri úprave poddanských pomerov. Na územiach bývalých komitátov a stolíc sa vyformovali regionálne tradície, ktoré mali vo vývine ľudovej kultúry Slovenska veľký význam a pretrvávali dlhé obdobia. Historické a kultúrne povedomie obyvateľov regiónov, ako napr. Orava, Liptov, Gemer, Novohrad, Šariš, Tekov, Turiec, Zemplín, sú prítomné dodnes (Žudel 1991:30-1).

Vrchnostenské inštitúcie svojimi nariadeniami výrazne zasahovali do vývinu dedinských sídiel a stavebnej kultúry, oslav sviatkov, udržiavania obyčajových tradícií a obradovej kultúry, do náboženského života a všeobecne do mnohých zložiek každodenného života obyvateľov podriadeného územia. Najmä po významných reformách Márie Terézie a Jozefa II. v duchu osvetenského absolutizmu v 18. stor. prežívalo Slovensko a spolu s ním obrovské európske územie zásadné reformy smerujúce k zrušeniu nevolníctva, k zmenám v právnom myслení a v princípoch vzdelanosti. Tie napriek mnohým porušovaniam a nedodržiaviam významne prispeli k modernizácii a unifikácii kultúry najširších ľudových vrstiev, ktoré v neskorších obdobiach smerovali až k urbanizácii (Frolec 1992:11-22).

Migračné kontexty

Od začiatku 18. stor. možno na Slovensku evidovať zvýšený pohyb obyvateľstva. Vnútorná migrácia v rámci územia Slovenska a jeho okolia i dočasné a trvalé vystahovalectvo mimo slovenského územia možno pokladať za významné kontexty podmieňujúce tok a výmenu kultúrnych tradícií. Pre horské a podhorské oblasti bolo typické tzv. dvojité zamestnanie, čo znamenalo, že popri poľnohospodárskej výrobe si najmä mužská populácia hľadala z ekonomických dôvodov ďalšie zdroje obživy. Tradičné bolo poľnohospodárske sezónárstvo, domácka výroba a remeslá, podomový obchod, pltníctvo, furmanstvo, drevo-rubačstvo. Dvojité zamestnanie vznikalo predovšetkým ako následok nízkej produktivity poľnohospodárstva, zlej akosti a rozdrobenosti pôdy medzi mnohých vlastníkov. Narastajúca agrárna preludnenosť a oneskorený vývin v priemyselných odvetviach najmä v 19. a začiatkom 20. stor. spôsobovali neustály pohyb masy ľudí za prácou (Pranda 1967: 3-40).

Pre územie Slovenska bola charakteristická najmä forma poľnohospodárskeho sezónárstva. Poľnohospodárski robotníci pracovali námezdne na veľkostatkoch, majeroch alebo veľkých gazdovstvách počas poľnohospodárskej sezóny alebo sa prenajímali na určité sezónne práce. Odmeňovaní boli finančne alebo časťou úrody v naturálnych. Veľká potreba námezdnych sôl vznikla predovšetkým v južných častiach Uhorska po vyhnaniu Turkov, keď sa tam začali zakladať nové veľkostatky. Dalším podnetom bolo zintenzívnenie poľnohospodárskej výroby súvisiacej s nástupom parných strojov a začiatkom pestovania technických plodín, kukurice, tabaku, cukrovej repy v druhej polovici 19. storočia.

Najmä južné oblasti Slovenska predstavovali hlavnú spádovú oblasť vnútornej migrácie poľnohospodárskych robotníkov. Sezonári však odchádzali aj do vzdialenejších oblastí

monarchie, do Maďarska, dolného Rakúska, na Moravu. Po vzniku ČSR značná časť týchto robotníkov pracovala v Čechách a v Rakúsku. V rokoch 1919-1938 sprostredkovali štátne orgány sezónnu poľnohospodársku prácu pre vyše 200 000 ľudí zo Slovenska v Juhoslávii, Rakúsku, Francúzsku, Nemecku a Lotyšku (Falfanová 1978:73-80, EAS 1990: 10).

Hospodárske pomery na Slovensku vytvrali aj vysťahovalectvo, ktoré prebehlo vo viacerých etapách. V 17.-19. stor. smeroval prúd vysťahovalcov na Dolnú zem – do južnejších oblastí Uhorska. Tam sa usadzovali Slováci z hornatých častí stredného a východného Slovenska. Štahovanie na Dolnú zem súviselo s rozsiahlymi osídľovacími akciami habsburského dvora a uhorskej šľachty, ktoré sa snažili zaľudiť Turkami spustošené časti krajin. Popri hospodárskym motívoch, významnú rolu hrali aj motívy náboženské. Na Dolnú zem odchádzali predovšetkým protestanti, ktorí unikali pred protireformačnými opatreniami svojich zemepánov. Takto vzniklo niekoľko enkláv a diaspor slovenského etnika na území dnešného Maďarska, Chorvátska, Srbska, Bulharska a Rumunska. V 19. stor. smerovalo slovenské vysťahovalectvo aj do rýchlo sa budujúcej Budapešti, do rakúskych krajín a do Viedne (Encyklopédia Slovenska I 1977: 540).

Od posledných desaťročí 19. stor. najpodstatnejšia časť vysťahovalectva smerovala do USA. Po vydaní obmedzujúcich imigračných zákonov v 20. rokoch 20. storočia smerovali vysťahovalci najmä do Kanady, Južnej Ameriky, Francúzska a Belgicka. Vzhľadom k počtu obyvateľov Slovensko patrilo k najväčším európskym vysťahovaleckým oblastiam. Najviac ľudí odišlo z východného Slovenska, ktoré bolo ekonomicky naj slabšou oblasťou. Celkovo sa zo Slovenska vysťahovalo asi 1 milión osôb. Emigranti odchádzali najmä s úmyslom získať finančné prostriedky na kúpu pôdy a zlepšenie životnej úrovne. Preto často odchádzali len muži a mnohí z nich aj niekoľkokrát za sebou. Asi štvrtina vysťahovalcov sa po 2. vojne vrátila domov (EAS 1990: 8,10).

Interregionálne i interetnické kontakty s obyvateľstvom a prostredím v novej pracovnej oblasti sa určitou mierou vždy odrážali vo viacerých rovinách spôsobu života týchto ľudí. Tieto kontakty sa prejavili najmä v znalosti cudzieho jazyka a v zavádzaní nových prvkov do pôvodného tradičného modelu ľudovej kultúry. Z migračných skupín, ktoré po svojom návrate veľmi výrazne vplývali na svoje materské lokálne spoločenstvo, to boli najmä reemigranti z USA. Títo ľudia, pôvodne prevažne rolníci, prišli do prostredia stabilizovanej robotníckej kultúry a boli nútene rýchlo sa adaptovať v mnohých stránkach života i v pracovnom procese. Zmenili spôsob obliekania, bývania, stravovania, hygieny a celkovú kultúrnu a vzdelanostnú úroveň. Teda okrem zárobku si títo ľudia priniesli aj nové skúsenosti, vedomosti a sociálno-kultúrne návyky, ktoré sa usilovali zaviesť aj v domácom prostredí. Reemigranti rozširovali pôdný fond a zavádzali nové technológie do poľnohospodárstva. V oblasti ľudového staviteľstva boli iniciátormi výstavby väčších domov z tvrdých materiálov, s patričným sociálnym vybavením a moderným nábytkom. Vzhľad tzv. amerikánskych domov sa výrazne odlišoval od pôvodnej ľudovej architektúry a prevládali na nich prvky odpozorované v mestskom prostredí. Aj v oblasti odievania to boli najmä muži, ktorí sa vrátili z USA, ktorí prví upustili od nosenia tradičného odevu a začali nosiť továrensky vyrábanú konfekciu a obuv. Spôsob života týchto ľudí pôsobil ako kultúrny vzor a výrazne ovplyvnil ich bezprostredné okolie (Mann, 1980: 527-544).

Podobne ako reemigranti z cudziny vplývali na lokálne tradície aj skupiny remeselníkov a obchodníkov, ktorí zväčša pochádzali z dedín horských oblastí Slovenska. Svoje aktivity mali založené na rôznych špecializovaných službách, ktoré poskytovali často na rozsiahlych územiach Európy. Nielen na Slovensku boli známi napr. kysuckí drotári, oravskí pláteňníci, liptovskí murári, turčianski olejkári, trenčianski borovičkári. Aj oni rozširovali nové poznatky získané v cudzom prostredí. Vzájomné ovplyvňovanie prebiehalo aj opačným

smerom, keď títo ľudia mohli sprostredkovať prvky vlastnej kultúry v regiónoch, kde profesne pôsobili (EAS 1990: 25, 32-3).

Najmä v 20. stor. malý silný vplyv na vývin ľudovej kultúry Slovenska aj mestá a priemyselné centrá, v ktorých začalo pracovať množstvo ľudí z vidieka. Preberanie prvkov mestského spôsobu života bolo najrýchlejšie práve v tých dedinách, ktoré mali s mestom dobré a rýchle spojenie. Proces prijímania kultúrnych novotvarov bol evidentný najmä v oblasti stravovania, odievania a bývania, v ktorých sa modely mestskej kultúry udomácnili najrýchlejšie a najmasívnejšie.

Krátkodobá i dlhodobá migrácia ľudí vnášala do východiskového kultúrneho prostredia nové kultúrne vzory, ktoré boli často prijímané všeobecne alebo mnohými napodobované a stali sa postupne súčasťou jeho kultúrnej tradície.

Kultúrnu identitu Európy nemožno vysvetliť bez akceptovania mnohorakých foriem ľudovej kultúry, ktorej prirodzenou súčasťou je aj ľudová kultúra Slovenska. Aj ona tvorí osobitý výraz, modalitu európskej kultúry. Má s ňou spoločné korene vyrastajúce zo zdrojov rolnickej kultúry a opiera sa o základné duchovné pilieri európskej kultúry, akými sú dedičstvo antiky a kresťanstvo. Európsky región, v ktorom sa Slovensko nachádza, bol vždy rušnou, otvorenou a prechodnou oblasťou z hľadiska geografického i kultúrneho a ovplyvňoval ho predovšetkým západná latinská, ale dotkla sa jej aj východná byzantská duchovná sféra. Preto sa tu aj ľudová kultúra vyvíjala pod vplyvom mnohorakých faktorov, ktoré jej vtíslí pečať neobyčajnej pestrosti a variability. Úlohou súčasných snažení o zaradenie sa do spoločnej Európy bude zachovať toto úžasné materiálne a duchovné bohatstvo ľudovej kultúry a zároveň z neho vyfažiť tie spoločné civilizačno-kultúrne kontexty a impulzy, ktoré prispejú k budovaniu moderného európskeho kultúrneho povedomia.

LITERATÚRA

- BENKO, J. 1991: Valasi, Oláhovia, Rusíni...Historická revue, 1.
- BENKO, J. 1991: Nemci, Sasi, Teutóni. Historická revue, 5.
- BERANOVÁ, M. 1988: Slované. Praha.
- BÜCHLER, J. R. 1990: Židia na Slovensku. Niektoré historické a sociálne aspekty. Fragment K, 5.
- DANIEL, D. P. 1991: Evanjelici a slovenská kultúra. Historická revue, 4.
- DEJINY SLOVENSKA I. 1978: Bratislava.
- ENCYKLOPÉDIA SLOVENSKA I-VI. 1977-82: Bratislava.
- ETNOGRAFICKÝ ATLAS SLOVENSKA 1990: Bratislava.
- FALŤANOVÁ, L. 1978: Sezónna migrácia poľnohospodárskych robotníkov. Slovenský národnopis, 1.
- FROLEC, V. 1992: Kulturní prostor střední a jihovýchodní Evropy: dimenze lidové kultury. Ethnologia europaea centralis, 1.
- KOPČAN, V., KRAJČOVIČOVÁ, K. 1983: Slovensko v tieni polmesiaca. Bratislava.
- KUČERA, M. 1974: Slovensko po páde Veľkej Moravy. Bratislava.
- MANN, A. B. 1980: Vysťahovalectvo za prácou do Ameriky na prelome 19. a 20. storočia a jeho vplyv na ľudovú kultúru na Slovensku. Slovenský národnopis, 4.

THE FOLK CULTURE OF SLOVAKIA AS PART OF EUROPEAN CULTURAL IDENTITY: BASIC CONTEXTS OF THE EXPRESSION

Summary

Recently we have been hearing ever more intensively about the building of the new Europe. These statements always include ideas about common roots, traditions and civilizations. There is no doubt of the fact that the folk culture of individual nations is an integral part of the sources of European identity, and may be considered as one of the basic features of European culture in general.

However if we want to contribute to discussions about the historic significance of Slovak folk culture in the general European context, we must approach its explanation in much wider contexts than we have been accustomed to in the past. Large ethnological works such as the Ethnographic Atlas of Slovakia, and the Encyclopedia of Slovak Folk Culture are especially good starting points for such analyses. They also point to the need to approach the comparison of their results in the context of the greater European area. The results of this show that the impulses of the origin, stability and breakdown of traditions are conditioned by a great variety of factors and contexts, which mostly reach beyond the framework of folk culture, and have a wider geographical, ethnic, cultural, confessional, socio-economic, territorial-administrative and other connections.

The team of authors will concern themselves with interpreting the results of the latest ethnological research in Slovakia, from the point of view of wider European cultural history, in the framework of the project: Traditional folk culture in inter-ethnic connections (Contribution to European cultural regional studies), which will be carried out in the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences 1994-1996. Its result will be a synthetizing work about the folk culture of Slovakia, as part of the cultural identity of Europe. The point of access to this problem is analysis of the external and internal contexts, which may be considered decisive from the point of view of the formation of folk culture.

It can be clearly seen from this, that the folk culture of Slovakia has roots growing from the sources of peasant culture, and is supported by the basic spiritual pillars of European culture: the heritage of Antiquity and Christianity. The European region, in which Slovakia is situated, was always an animated, open and transitional area from the point of view of geography and culture. It was mainly influenced by the Western Latin cultural sphere, but the Eastern Byzantine cultural sphere also touched it. Therefore, folk culture here developed under the influence of a wide range of factors, which impressed it with the seal of unusual variety and variability. The role of the present effort to organize a European community will be to preserve this material and spiritual wealth of folk culture, and at the same time identify those common cultural contexts and impulses, which contribute to constructing a modern European cultural consciousness.

This work was supported, in part, by Grant Agency for Science (Grant No 2/1030/94).

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Vydáva Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied v Slovak Academic Press, spol. s r.o.

Ročník 42, 1994, číslo 4

Vychádza štvrtročne

Hlavný redaktor:

PhDr. Milan Leščák, CSc.

Výkonná redaktorka:

PhDr. Zora Vanovičová

Redakčná rada: PhDr. Stanislav Brouček, CSc., Doc. Lubica Droppová, CSc., PhDr. Božena Filová, CSc., Doc. Emília Horváthová, DrSc., PhDr. Václav Hrníčko, PhDr. Josef Jančář, CSc., PhDr. Milan Kiripolský, PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc., PhDr. Eva Krekovičová, CSc., PhDr. Martin Mešťa, PhDr. Ján Mjartan, DrSc., Prof. Ján Podolák, DrSc., PhDr. Zora Rusnáková, CSc., PhDr. Peter Salner, CSc., PhDr. Miroslav Válka.

Adresa redakcie: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava

Registr. č. 7091

Cena 39,- Sk (jednotlivé číslo), celoročné predplatné 156,- Sk

Rozšíruje, objednávky a predplatné (aj do zahraničia) prijíma Slovak Academic Press, spol. s r. o. P.O. BOX 57, Nám. Slobody 6, 810 05 Bratislava

SLOVAK ETHNOLOGY

Quarterly Review of the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences

Vol. 42, 1994, Number 4

Editors: Milan Leščák, Zora Vanovičová

Address of Editor: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava, Slovakia

Distributed by Slovak Academic Press, Ltd., P.O. BOX 57, Nám. Slobody 6, 810 05 Bratislava, Slovakia and Slovart, A.C., odd. časopisov, Jakubovo nám. 12, 811 09 Bratislava

L'ETHNOLOGIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'ethnologie de l'Académie slovaque des sciences

Année 42, 1994, No 4

Rédacteurs: Milan Leščák, Zora Vanovičová

Adresse de la rédaction: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava, Slovaquie

SLOWAKISCHE ETHNOLOGIE

Zeitschrift des Ethnologischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 42, 1994, Nr. 4

Redakteure: Milan Leščák, Zora Vanovičová

Redaktion: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava, Slowakei

Podávanie novinových zásielok povolené RPP Bratislava, Pošta 12, 8. 8. 1994, č. j. 346-RPP/94

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Cena 39,- Sk

MIČ 49 616